

MĂNĂSTIREA HANGU-BUHALNIȚA
THE HANGU-BUHALNIȚA MONASTERY
MONASTÈRE DE HANGU-BUHALNIȚA

Prof. dr. Daniel DIEACONU¹

Rezumat: *Mănăstirea Hangu, numită și Buhalnița, a fost ctitorie domnească, unul dintre cele mai vechi lăcașe de cult monastice de la poale de Ceahlău. Dacă începuturile îi sunt învăluite în legendă, zidirea barnovschiană a început să rivalizeze cu marile mănăstiri ale Moldovei, grație bogăției în moșii, în robi, în sate, în sobor de călugări. Conflictele pentru hotare au fost numeroase cu alte mănăstiri, cu boieri, cu locuitorii regiunii sau chiar cu domnia. Primul domn fanariot al Moldovei, Nicolae Mavrocordat, a închinat Patriarhiei grecești a Alexandriei mănăstirea cu toate bogățiile ei. A urmat o perioadă grea pentru oamenii de pe moșiile administrate de greci, cu multe jalbe și jeluiri, dar cu puține rezolvări, administrația neputând să se implice în chestiunile de ordin intern ale mănăstirii închinată. Până la secularizarea din 1863, situația se menține, în ciuda unor comisii care au făcut mai multe cercetări. A devenit biserică de enorie, așa cum este și astăzi. A scăpat de demolare odată cu apariția lacului prin reconstruire. Istoria acestui lăcaș de cult ctitorit de voievodul-martir Miron Barnovschi este prezentată cu sprijinul documentelor de arhivă, a colecțiilor de documente, a cărților și revistelor de epocă, a studiilor recente închinată ei sau domniei domnitorului movilean.*

Cuvinte cheie: *ctitorie domnească, Miron Barnovschi, Patriarhia greacă a Alexandriei, secularizarea averilor mănăstirești.*

Abstract: The Hangu Monastery, also called Buhalnița, was a royal founding, one of the oldest monastic places of worship at the foot of Ceahlău. If its beginnings are shrouded in legend, the “barnovschian” building begun to compete with the great monasteries of Moldavia, thanks to the wealth in estates, slaves, villages, assemblies of monks. The conflicts with other monasteries, with boyars, with the inhabitants of the region or even with the reign regarding the borders was numerous. The first Phanariote ruler of Moldavia, Nicolae Mavrocordat, gave the monastery to the Greek Patriarchy of Alexandria with all its wealth. A difficult period has followed for the people from the estates administrated by the Greeks, with numerous petitions and complaints, but few resolved, the administration could not involve in the internal issues of the monastery. Until the secularization in 1863, the situation remained the same, despite some commissions that have done many investigations. It has become parish church, as it is today. It escaped from demolition once with the appearance of the lake by rebuilding. The history of this worship place, founded by martyr-ruler Miron Barnovschi, is presented with the support of archive documents, collections of documents, books and magazines of the period, recent studies dedicated to the monastery or to the “movilean” ruler’s reign.

Keywords: princely foundation, Miron Barnovschi, Greek Patriarchate of Alexandria, secularization of monastic fortunes

¹ Centrul de Cercetare pentru Dezvoltare Regională și Integrare Regională al Universității din București; Școala Gimnazială Griențieș, Neamț.

Résumé: Le monastère de Hangu, également appelé Buhalnița, était une lba ate e royale, l'un des plus anciens lieux de culte monastiques au pied de Ceahlău. Si ses débuts sont entourés de légende, le bâtiment barnovskien a lba ate à rivaliser avec les grands monastères de Moldavie, grâce à sa richesse en domaines, esclaves, villages et moines. Les conflits pour les lba ate étaient nombreux avec d'autres monastères, avec des propriétaires fonciers, avec les habitants de la lba a ou même avec le règne. Le premier seigneur phanariot de Moldavie, Nicolae Mavrocordat, a dédié le monastère au patriarcat grec d'Alexandrie avec toutes ses richesses. Une période difficile s'ensuivit pour les habitants des domaines administres par les Grecs, avec de nombreux griefs et deuil, mais avec peu de solutions, l'administration ne pouvant pas s'impliquer dans les problèmes internes du monastère dédié. Jusqu'à la sécularisation de 1863, la situation perdure, malgré des commissions qui font plus de recherches. Elle est devenue une église paroissiale, comme elle l'est aujourd'hui. Il a échappé à la démolition avec l'apparition du lac grâce à la reconstruction.

L'histoire de ce lieu de culte fondé par le voivode martyr Miron Barnovschi est présentée à l'aide de documents d'archives, de collections de documents, de livres et de revues d'époque, d'études récentes consacrées à elle ou au règne du souverain de Movila.

Mots-clés: fondation princière, Miron Barnovschi, Patriarcat grec d'Alexandrie, sécularisation de la richesse

Dedicăm acest articol unui monument istoric cu o zbuciumată poveste care a început în Evul Mediu și zbuciumată a fost până aproape de noi, ce-a cunoscut fastul, dar și decăderea, a fost schit, mănăstire, românească sau grecească, școală de sat, biserică de enorie... I s-a spus la început Mănăstirea Hangu, s-a numit mai apoi Buhalnița și biserica ei o aflăm astăzi în satul Buhalnița, comuna Hangu, pe coronamentul lacului Bicaz, la poale de Ceahlău.

Acest studiu s-a realizat folosindu-se marile colecții de documente medieval sau alte colecții², cronici și letopisețe și alte studii de istorie medievală³.

Menționăm și singura, de altfel, schiță de monografie a mănăstirii, realizată de Ghoeghe Ungureanu, un fiu al locurilor, și studiile dedicate domnitorului Miron Barnovschi scrise de Aurel Golimas sau studiile dedicate zonei ale lui Constantin

² Documente privitoare la istoria României (D.I.R.), A, Moldova, veacul XIV, XV, 1, 1954; *Catalogul Documentelor Moldovenești din Arhivele Istorice Centrale*, 1621-1652, vol. II, București, 1959; *Catalogul Documentelor Moldovenești din Arhivele Istorice Centrale*, Supliment I (1400-1700), București, 1975; *Catalogul Documentelor Moldovenești din Arhivele Istorice Centrale*, vol. V, Ed. Academiei, București, 1975; Revista „Ioan Neculce”, Buletinul Istoric al Muzeului Municipal Iași, fascicola 5, Iași, 1925; N. Iorga, *Studii și documente*, VI, București, 1904; I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, I, București, 1913; M. Costăchescu, *Documente înainte de Ștefan cel Mare*, I, Iași, 1931; M. Costăchescu, *Documente înainte de Ștefan cel Mare*, I, Iași, 1931; C. Stoide, C. Turcu, *Documente și regeste din ținutul Neamțului*, în „Anuarul Liceului Petru Rareș”, Piatra-Neamț, 1934-1935; A. Gorovei, Comisia de la Buhalnița (Documente cu privire la istoria țărânului român), în „Viața românească”, an VII, 1912, nr. 1, pp. 17-30, nr. 2, pp. 208-211.

³ I. Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei*, ed. de I. Iordan, București, 1955; *Cronica Ghiculeștilor. Istoria Moldovei între 1695-1754*, ed. de N. Camariano, A. Camariano-Ciocoiiu, Ed. Academiei, București, 1965; M. Costin, *Opere*, ed. critică de P.P. Panaitescu, E.S.P.L.A., București, 1958; N. Iorga, *Istoria bisericești românești și a vieții religioase a românilor*, II, Vălenii de Munte, 1908; C. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei și Sucevei și a catedralei mitropolitane din Iași*, București, 1888; D. Stănescu, *Viața religioasă la Români și influența asupra vieții publice*, București, 1906.

Cihodaru⁴. Am folosit monografiile locale, studii generale de istorie și surse de arhive⁵.

Ca mai întotdeauna când subiectul unei istorii este un vechi locaș de cult, începuturile mănăstirii Hangu sunt învăluite în legendă, tradiția fiind cea care oferă primele informații. Se spune că, înainte de zidirea bisericii mari de piatră de către voievodul Miron Barnovschi la începutul veacului al XVII-lea, la Hangu a fost o mănăstire veche. Și istoria pare să fie de legendă. Chiar dacă documentul lui Iuga-Vodă de la sfârșitul secolului al XIV-lea ce amintește moșiile mănăstirii Hangu este văzut ca incert⁶, la 13 februarie 1458, Ștefan cel Mare întărește mănăstirii Neamțului vechile hotare și este amintită mănăstirea numită Hangu, care are și ea hotare „din veac” și este un document sigur⁷. Gheorghe Ungureanu, director al Arhivelor Statului din Iași timp de mai bine de două decenii, originar din satul Schit, aflat nu departe de mănăstirea Hangu, cercetând numeroasele documente ce i-au trecut prin mână, a considerat că biserica lui Barnovschi s-a ridicat pe locul vechii mănăstiri.

Documentul de întemeiere oferit de Miron Barnovschi în martie 1627 arată că voievodul a construit biserica la „rugăciunea călugărilor” acelor locuri, văzând „a lor suferință și dorire”. Dar cercetările arheologice ce s-au desfășurat înainte de apariția lacului au infirmat ipoteza lui Gheorghe Ungureanu, cele mai vechi urme de construcție datează de la începutul secolului al XVII-lea⁸. Toponimul Hangu desemna în Evul Mediu o zonă largă, ce se întindea de la Bicaz până spre Broșteni, și mănăstioara de la Hangu de la 1458 nu a fost localizată cu certitudine. Mai ales că în regiune au fost mai multe schituri și mănăstiri, de la Sihăstria lui Dragoș de la Izvorul Alb, Sihăstria Ceahlăului, Sihăstria Călugăreni, ctitorie a lui Petru Rareș, Mănăstirea Poienile, zidire a Movileștilor, sau Cerebucul, Sihăstria Sofia, Durăul și încă altele.

Considerăm că monahii care l-au impresionat prin osârdia și credința lor pe Miron Barnovschi aveau o mănăstire cu o biserică mică de lemn, iar domnul a făcut o biserică mare de piatră într-un loc mai propice unei astfel de construcții mai mari, cu ziduri și curte largă. Biserica veche s-a risipit în timp, așa cum cerea tradiția, și

⁴ Gh. Ungureanu, *Mănăstirea Hangu sau Buhalnița*, Inst. de Arte Grafice „Pressa Bună”, Iași, 1931; A. Golimas, *Domnul Moldovei Miron Moghilă Barnovschi*, Inst. de arte Grafice „Pressa bună”, Iași, 1933; A. Golimas, *Un domnitor și o epocă, Miron Moghilă Barnovschi*, în „Magazin Istoric”, mai 1976, pp. 43-49; C. Cihodaru, *Evul Mediu și începutul epocii moderne*, în „Cercetări de istorie și arheologie în zona lacului de acumulare Bicaz”, Ed. C. Matasă, Piatra-Neamț, 2003.

⁵ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale (SJAN) Iași, fond Secretariatul de Stat al Moldovei; SJAN Iași, Col. Documente, fond Schitul Hangu (sau Pionul); SJAN Iași, fond Isprăvnicia Neamț, tr. 634; Direcția Arhivelor Istorice Centrale (D.A.N.I.C.), Mănăstirea Bisericani.

⁶ M. Costăchescu, *Documente înainte de Ștefan cel Mare*, I, pp. 29-30.

⁷ *Documente privitoare la istoria României* (D.I.R.), A, Moldova, veacul XIV, XV, 1, pp. 292-293; I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, I, p. 6.

⁸ Gh. Ungureanu, *Mănăstirea Hangu sau Buhalnița*, p. 6; N. Iorga, *Studii și documente*, VI, p. 414; *Șantierul arheologic Bicaz*, coord. C. N. Plopșor, M. Petrescu-Dâmbovița, în „Materiale și cercetări de arheologie”, VI, București, 1959, p. 77.

cercetările arheologice n-au cuprins în zona de sondaje sau săpături și acest loc, care se poate că a fost undeva în apropiere, într-un loc mai retras, pe coasta dealului din spate.

Movileștii, familie boierească care a urcat pe tronul Moldovei mai mulți domni, a cunoscut această regiune și și-au întins până aici hotarele întinselor moșii. Gheorghe Movilă, mitropolitul, ajunsese să se poarte ca un adevărat stăpân al domeniului domnesc Hangu, dăruind mănăstirii Sucevița, ctitorie a fraților săi o poiană de la Ceahlău. Ieremia Movilă a ridicat aici o bisericuță pentru Schitul Poienile, după cum aflăm dintr-un document din 24 aprilie 1599⁹. Schitul Poienile, ctitorie movilească într-o poiană largă de la poale de Ceahlău, la Boura-Fârțigi, sat astăzi dispărut, aflat sub apele lacului Izvorul Muntelui, a fost înzestrat cu moșii și la începutul veacului al XVII-lea apare ca mănăstire. În 1619, s-au emis hrisoave de întărire a hotarelor moșilor mănăstirii, călugării arătând la procesul cu Nichita Diacul cărți de la Ieremia Movilă¹⁰. Încă din 1611, mănăstirea Poienile stinge conflictul cu mănăstirea Bisericanii printr-un schimb de poieni, după cum aflăm dintr-un document al lui Constantin Movilă, care se constituie și în hrisovul de atestare a Bicazului, împărțind moșiile de la poale de Ceahlău și pe valea Bicazului, dar în 1626, Miron Barnovschi Movilă începe construcția pe moșia Poienile a unei biserici noi, căreia îi oferă hrisov de întemeiere la 20 martie 1627, dar și de așezare, stabilind reguli stricte pentru călugări¹¹.

Din 23 februarie 1627 datează primul document care atestă o danie către mănăstirea Hangu, ce primise hramul „Vovidenia”. Este vorba despre satul Berbești din ținutul Cârligătura, cumpărat de către Barnovschi¹². Și daniile au continuat: din domeniul domnesc, din moșiile proprii ale domnului sau din ale mănăstirilor Poienile. La 4 martie a primit siliștea Vânători de la Piatra, fost loc domnesc, iar la 22 martie 1627 și satul Vindăoani¹³. Miron Barnovschi dăruia mănăstirii „ce-am zidit de iznoavă” siliștea Vânătorii pietrei. Pentru ea se certau foștii presupuși stăpâni (Mănăstirea Golia, mănăstirea Bisericanii și Ionașcu Boldescul), iar Vodă „i-a împăcăluit pe toți”, luând-o și dăruind-o mănăstirii Hangu. La 23 martie 1627, Miron Barnovschi Movilă se înțelege cu marele vornic Lupu și îi dă satul Rușii, ținutul Suceava și 300 de ughi pentru moșiile Ghindăoani („supt munte”) și Solomonești pe care le închină mănăstirii Hangu¹⁴.

⁹ D.I.R., A, Moldova, veacul XVII, 3, Ed. Academiei, București, 1954, p. 62; C. Cihodaru, *Evul Mediu și începutul epocii moderne*, în „Cercetări de istorie și arheologie în zona lacului de acumulare Bicaz”, Ed. C. Matasă, Piatra-Neamț, 2003, pp. 158-159.

¹⁰ C. Stoide, C. Turcu, *Documente și regeste din ținutul Neamțului*, în „Anuarul Liceului Petru Rareș”, Piatra-Neamț, 1934-1935, pp. 131-135.

¹¹ Direcția Arhivelor Istorice Centrale (D.A.N.I.C.), Mănăstirea Bisericanii, XIII/1; N. Iorga, *Studii și documente*, VI, p. 414; A. Golimas, *Domnul Moldovei Miron Moghilă Barnovschi*, Inst. de arte Grafice „Presa bună”, Iași, 1933, pp. 28-29.

¹² Th. Codrescu, *Uricariul*, V, pp. 378-379.

¹³ *Catalogul Documentelor Moldovenești din Arhivele Istorice Centrale, 1621-1652*, vol. II, București, 1959, doc. 353, 359; SJAN Iași, Fond Schitul Hangu sau Pionul, op. 400, dos. 6/1627, ff. 1-2.

¹⁴ *Catalogul Documentelor Moldovenești din Arhivele Istorice Centrale*, Supliment I (1400-1700), doc. 430, p. 158.

Mănăstirea Poienile mai apare în documente până la 1638, apoi nemaifiind menționată, considerăm noi datorită faptului că și-a pierdut călugării și moșiile în favoarea celor două mari mănăstiri ridicate pe domeniul Hangu: Mănăstirea Hangu a lui Miron Barnovschi Movilă și Mănăstirea Pionul a lui Gheorghe Lupu hatmanul. În documentul din 1638, emis de cancelaria lui Vasile Lupu, se spune: „Iată am dat și am întărit rugătorilor noștri călugării de sfânta mănăstire cea veche ce se numește Poienile... ca să fie lor ales hotarul mănăstirei cei nou zidită a lui Miron Barnovschi V.V.”¹⁵.

Documentul lui Miron Barnovschi din 20 martie 1627, publicat de Nicolae Iorga, spune că „am început a zidi și am făcut biserica aceasta întru numele Prea Sființei Noastre Născătoarei de Dumnezeu și Pururea Fecioarei Maria și a cinstitei ei Vovidenie, iaste în partea apusului depărtat și întru deosebită pustie, în locul ce se cheamă Hangul”¹⁶.

În documentul de așezare sunt stabilite regulile vieții monastice: să nu aibă avere personală („nice cal, nice stup, nicealtu dobitoc, nimic, nice arături, nice din afara, nice din lountru în mănăstire”), să bea numai apă, să nu practice aslamul (camăta) și nici negoțul de animale. A stabilit să nu fie primiți „ungureni” (imigranții ardeleni) datorită unor erezii, călugării străini puteau sta doar trei zile în mănăstire; egumenul era ales de către obște din rândul ei, erau stabilite și modul în care se făceau liturghiile și cântările; nimeni nu pleca în schimnicie fără voia egumenului etc. Erau măsuri inspirate de legăturile cu mitropolitul Petru Movilă al Kievului și dictate de „decăderea clerului moldav”, după afirmația sa „preoțimea nu mai știe nimic, ci mănâncă doar la colive ca dobitoacele”¹⁷. Miron Barnovschi, ctitorul de la Hangu, nu apare în cărțile școlare de istorie de astăzi (dar se scria în cele din perioada interbelică, atunci când Nicolae Iorga, Ioan Lupaș sau P.P. Panaitescu îl vedeau ca diplomat, inovator, reformator, remarcău mecenatul și deplângeau tragica-I moarte) și nici nu s-au scris multe articole sau studii dedicate vieții și operei sale. Considerăm, alături de istoricul A. Golimas, că Miron Barnovschi reprezintă „un domnitor, o epocă”¹⁸.

Miron Costin îl descrie cel mai frumos, ca „om de țară”, „românul cel vestit” sau „era în firea sa Barnovshi Vodă foarte trufașu și la portu hainelor foarte mândru, iar la inimă foarte dreptu, blându și nelacom. Mănăstiri și biserici câte au făcutu în așa scurtă vreme, nice un domn n-a făcutu”¹⁹. „La 7141 fost-au perirea lui”, spune cronică, la 2 iulie 1633 este decapitat la Edicule, după ce a fost schingiuit pentru averi și pentru

¹⁵ Revista „Ioan Neculce”, Buletinul Istoric al Muzeului Municipal Iași, fascicola 5, Iași, 1925, p. 313

¹⁶ N. Iorga, *Studii și documente*, VI, p. 414.

¹⁷ A. Golimas, *Domnul Moldovei Miron Moghilă Barnovschi*, 1933, pp. 48-49; N. Iorga, *Studii și documente*, VI, p. 414.

¹⁸ A. Golimas, *Un domnitor și o epocă, Miron Moghilă Barnovschi*, în „Magazin Istoric”, mai 1976, pp. 43-49.

¹⁹ M. Costin, *Opere*, ed. critică de P.P. Panaitescu, p. 92, 94, 103..

crediința sa și testamentul său („carte asupra morții”) lasă posterității imaginea unui mare roman și creștin²⁰.

Mănăstirea Hangu a rămas în urma domnitorului înaltă și puternică, ci ziduri groase și albe și bogată. Dar bogăția nu i-a adus numai foloase, ci și jeluiri, procese. I-au fost luate moșii, i-au fost înapoiate moșii, a primit danii, dar a și pierdut din avere, după domni și vremuri. Pe pârâul Schit, dincolo de Bistrița, sub Ceahlău, s-a ridicat mănăstirea Pionul, iar boierii Cantacuzini, prin înrudiri, au ajuns și ei stăpâni la Hangu. La 1651, un hrisov al lui Vasile Lupu arată că mănăstirea avea moșii pe valea Bicazului (o împărțea cu mănăstirea Bisericieni), dar și în ținuturile Cârliștii sau Suceava²¹.

La sfârșitul secolului al XVII-lea, în Moldova de nord au fost cantonate trupe de lefegii poloni (joimiri) ale lui Ioan al III-lea Sobieski și au fost greu de scos din mănăstirile fortificate. Domnitorul Constantin Cantemir „a trimis o samă de tătari și cu moldovenii lefegii la Câmpulung și la Hangu, de au prădat și au ars ca să scoată pe joimiri și nu i-au putut scoate. Iar duium de robi au luat tătarii...”, scria cu obidă cronicarul Ion Neculce. În timpul ocupației, călugării de la Hangu s-au retras în regiunea din stânga Siretului, lângă Iași și au făcut un mic schit de la Glodeni, din ținutul Vasluiului²².

În 1715, egumenul mănăstirii Hangu profit de moartea marelui dregător Ilie Cantacuzino și arată în fața domnitorului Nicolae Mavrocordat niște acte conform cărora ar aparține mănăstirii satele Bălțătești și Mânjești. După „Cronica Ghiculeștilor”, „Nicolae Vodă a făcut această judecată divan mare, la care a fost de față și visterniceasa lui Ilie Cantacuzino. După cercetare amănunțită, s-a dovedit că zisa visterniceasă cerea pe nedrept să stăpânească cu sila satele pomenite”. A.D. Xenopol vede judecata ca o dovadă a spiritului de „hrăpire a unor domni fanarioți buni”²³, căci, la scurt timp, la sfatul lui „chir Samuil”, patriarhul Alexandriei, închină mănăstirea Hangu acestei patriarhii cu toate ale sale, sate și moșii. În 1716, Mihail Racoviță dă înapoi satele Bălțătești și Mânjești văduvei Cantacuzino, cu scopul de a-I fi plătită o datorie mai veche arăposatului ei soț²⁴.

Stăpânirea patriarhiei grecești a Alexandriei asupra mănăstirii s-a întrerupt la scurt timp și a rămas „nestăpânită o vreme”, până când, în 1742, mitropolitul Livie, trimis al patriarhiei, a cerut reînnoire. Domnul Constantin Mavrocordat a făcut „giudeț

²⁰ A. Golimas, *Domnul Moldovei Miron Moghilă Barnovschi*, p. 252

²¹ *Catalogul Documentelor Moldovenești din Arhivele Istorie Centrale*, vol. II, doc. 2199, p. 424-425

²² I. Neculce, *Letopiseșul Țării Moldovei*, ed. de I. Iordan, București, 1955, p. 135; C. Cihodaru, *Evul Mediu și începutul epocii moderne*, p. 170.

²³ *Cronica Ghiculeștilor. Istoria Moldovei între 1695-1754*, ed. de N. Camariano, A. Camariano-Ciocoiu, p. 189; A.D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, ed. a III-a, vol. V, Ed. Cartea Românească, București, 1896, p. 13; G.I. Lahovary, C.I. Brătianu, G.G. Tocilescu, *Marele Dicționar Geografic al României*, Societatea Geografică română, București, 1898, vol. I, p. 308.

²⁴ *Catalogul Documentelor Moldovenești din Arhivele Istorie Centrale*, vol. V, Ed. Academiei, București, 1975, pp. 397-398; I. Neculce, *Letopiseșul Țării Moldovei*, ed. A II-a, ESPLA, București, 1959, p. 234.

de obște” și a hotărât reînnoirea²⁵. În 1749, Atanasie se intitula „arhimandrit al Patriarhului de Alexandria și egumen al Hangului”, dar totuși, într-un document din 1752 aflăm iscălitura românească a lui „Iorest, egumen al Hangului”²⁶.

Până la sfârșitul secolului al XVIII-lea aflăm despre mănăstirea Hangu (numită spre 1800 Buhalnița, după pârâul omonim pe care se afla), din documente ale unor procese, ale unor întăriri de hotare, ale unor confiscări de moșii, mănăstirea disputându-și-le cu Mănăstirea Pionul, cu boierii Cantacuzini, cu mănăstirea Neamț și Bisericiani, Bistrița, cu boieri și țărani.

În 1765 are loc procesul cu „jupâneasa jitnicerului Ștefan Bosie” pentru satul Berbeșșști, dania lui Miron Barnovschi. Domnul Grigore Ghica respinge cererea egumenului de la Hangu pe motiv că nu „a fost în grijă mai bine de o sută de ani”²⁷.

Cu boierii Cantacuzini, mănăstirea își disputa satele Bălțătești și Mânjești, dar nu are succes la judecată, dar la sfârșitul secolului al XVIII-lea, atunci când Matei Cantacuzino s-a alăturat țarinei Ecaterina a II-a și a fost silit să fugă în Rusia, călugării au putut profita de faptul că arendașii nu știau hotarele și au „împresurat” moșiile Cantacuzinilor²⁸.

După 1813, însă, Scarlat Callimachi ajunge pe tron și sora sa, Ralu, era văduva lui Matei Cantacuzino și a câștigat procesele cu Mănăstirea Neamț, Mănăstirea Hangu-Buhalnița, Mănăstirea Pionul²⁹. Conform „Condicii Visteriei Moldovei”, mănăstirea Buhalnița din Ocolul Muntele, ținutul Neamțului, aparținea Mănăstirii „Svântului Ilie de la Ieși”³⁰.

În deceniul IV al secolului al XIX-lea, viața țăranului de pe moșiile mănăstirii Buhalnița a devenit grea, după cum o arată documentele vremii. Asupritori au fost grecii, stăpâni ai moșiilor, dar și românii, cei care au arendat pământurile și pădurile mănăstirii. În 1833, locuitorii din Bălțătești și Crăcăoani erau prea împovărați cu boierescul, arendașul le-a dat pământ prost de cultură, nu le-a dat lemn de foc și imaș, iar cei ce s-au revoltat au fost bătuți „tâlhărește”. „Jeluirea” către isprăvnicie nu a avut nici un rezultat³¹.

În 1834, moșiile mănăstirii Buhalnița, satele Chisirig, Buhalnița, Secu, Curechești, Ghindăoani și Crăcăoani au fost arendate logofătului Lupu Balș cu 80.000 de lei, cereale, brânză, culbeci, păstravi și cinci capre vâdate. Înainte de trei ani,

²⁵ D. Stănescu, *Viața religioasă la Români și influența asupra vieții publice*, București, 1906, p. 368.

²⁶ N. Iorga, *Istoria bisericești românești și a vieții religioase a românilor*, II, Vălenii de Munte, 1908, p. 90; C. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei și Sucevei și a catedralei mitropolitane din Iași*, București, 1888, pp. 24-26.

²⁷ T. Codrescu, *Uricariul*, V, Iași, 1862, pp. 386-391.

²⁸ Gh. Ungureanu, *Mănăstirea Hangu sau Buhalnița*, p. 29.

²⁹ *Mitologie și creștinism la muntele Ceahlău*, coord. D. Dieaconu, Ed. Cetatea Doamnei, Piatra-Neamț, 2010, pp. 76-79; I.M. Cantacuzino, *O mie de ani în Balcani*, Ed. Albatros, București, 1996, p. 244; SJAN Iași, Col. Documente, fond Șchitul Hangu (sau Pionul), op. nr. 400, dos. 61, 62, 63.

³⁰ C. Istrati, *Condica Visteriei Moldovei*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie A.D. Xenopol”, Supliment, I, Ed. Academiei, Iași, 1975, p. 6.

³¹ SJAN Iași, fond Isprăvnicia Neamț, tr. 634, op. 696, dos. 486, f. 35-38.

logofătul a subarendat negustorului pietrean Nicu Albu și căminarului Dimitrie Stan și încep samavolnicile, plângerile sunt fără folos și se înmulțesc fugile de pe moșii³².

Artur Gorovei a cercetat documentele comisiei trimise de domnitor. Arăta jalba arhimandritului Iosef Frumușanu, dar domnitorul răspunde că s-a făcut totul cu știrea logofătului. Consemnăm o „jeluire” a 8 săteni către domnitor: „Fii îndurat, milostive Doamne, părintele săracilor și ascultă lăcrămatoarea noastră pătimire, ceea ce suferim de la posesorii acestor moșii, domniile lor Dimitrie Stan și un Neculai Albu, care nici în veacurile oamenilor celor mai varvari n-au putut fi de altă cruzime asupra locuitorilor plugari”. Și plenipotentul Patriarhiei cere domnitorului să îndeparteze arendașii, considerând că „Aș îndrăzni a zice că în toate letopisețele lumii nu se vor găsi atâtea cruzimi și schingiuri și asupriri”. Jalba starețului mănăstirii din 15 mai 1839 condamnă abuzurile: „Eu nu sunt în stare să le prescrii, dar nici mult nu le pot răbda, pentru că nu se află cârmuire de la posesor, ci în aceea de robi”³³.

Arendășii au fost însă protejați, comisia a fost revocată, pe motiv că „răzvrătește oamenii”. Capii revoltei din sate, în număr de opt, sunt alungați din sate în urma unor anaforale ale Sfatului Ocârmuitor de la sfârșitul lui octombrie 1839. Arendașii n-au fost schimbați, hotărârea domnului nu s-a executat, logofătul Balș fiind sprijinit de vistiernicul Iorgu Ghica³⁴.

Mănăstirea Buhalnița era una bogată. Am văzut câți bani dădea logofătul Lupu Balș în 1834, iar într-un raport din 1835 asupra mănăstirilor închinat, mănăstirea avea un venit I de 80.000 de lei. 70.600 s-au cheltuit, nu se specifică în acest document cum, iar 9400 au fost întrebuințați la facerea catapetesmei, refacerea chiliilor și a zidurilor³⁵. Constantin Cihodaru afla că cei 70.600 de lei mergeau la vârfurile clerului de la Alexandria; egumenul Atanasie își lua și el o parte bogată și îi puna pe țărani să facă rost și să transporte cele necesare reparațiilor³⁶.

Conflictele nu s-au sfârșit pe moșiile mănăstirii. La 1850, locuitorii din Cracăul Negru erau împovărați peste măsură cu boierescul și nu aveau nici un loc de hrană și nici lemne de foc. Arendașul V. Vârgolici a refuzat să le dea și atunci locuitorii au pătruns cu forța în păduri, iar vătafii au fost amenințați cu moartea³⁷.

Mănăstirea Pionul a rămas fără călugări și fără moșii, care au fost luate de cnejii Cantacuzini, fiii eteristului Gheorghe Cantacuzino, dar se spune că blestemul călugărilor alungați de pe moșiile și biserica lor, i-a ajuns pe boieri care și-au pierdut

³² C. Cihodaru, *Evul Mediu și începutul epocii moderne*, p. 198.

³³ A. Gorovei, Comisia de la Buhalnița (Documente cu privire la istoria țaranului român), în „Viața românească”, an VII, 1912, nr. 1, pp. 17-30, nr. 2, pp. 208-211; SJAN Iași, fond Secretariatul de Stat al Moldovei, dos. 602, f. 1.

³⁴ A. Gorovei, Comisia de la Buhalnița (Documente cu privire la istoria țaranului român), în „Viața românească”, an VII, 1912, nr. 1, pp. 17-30.

³⁵ Gh. Ungureanu, *Mănăstirea Hangu sau Buhalnița*, p. 36.

³⁶ C. Cihodaru, *Evul Mediu și începutul epocii moderne*, p. 185.

³⁷ *Ibidem*, p. 200.

- Catalogul Documentelor Moldovenești din Arhivele Istorice Centrale, 1621-1652*, vol. II, București, 1959.
- Catalogul Documentelor Moldovenești din Arhivele Istorice Centrale*, Supliment I (1400-1700), București, 1975.
- Catalogul Documentelor Moldovenești din Arhivele Istorice Centrale*, vol. V, Ed. Academiei, București, 1975.
- Cronica Ghiculeștilor. Istoria Moldovei între 1695-1754*, ed. de N. Camariano, A. Camariano-Ciocioiu, Ed. Academiei, București, 1965.
- Documente privitoare la istoria României* (D.I.R.), A, Moldova, veacul XIV, XV, 1, 1954.
- Documente privitoare la istoria României* (D.I.R.), A, Moldova, veacul XVII, 3, Ed. Academiei, București, 1954.
- Bogdan I., *Documentele lui Ștefan cel Mare*, I, București, 1913.
- Cihodaru C., *Evul Mediu și începutul epocii moderne*, în „Cercetări de istorie și arheologie în zona lacului de acumulare Bicăz”, Ed. C. Matasă, Piatra-Neamț, 2003.
- Cantacuzino I.M., *O mie de ani în Balcani*, Ed. Albatros, București, 1996.
- Codrescu T., *Uricariul*, V, Iași, 1862.
- Costăchescu M., *Documente înainte de Ștefan cel Mare*, I, Iași, 1931.
- Costin Miron, *Opere*, ed. critică de P.P. Panaitescu, E.S.P.L.A., București, 1958.
- Erbiceanu C., *Istoria Mitropoliei Moldovei și Sucevei și a catedralei mitropolitane din Iași*, București, 1888.
- Golimas A., *Domnul Moldovei Miron Moghilă Barnovschi*, Inst. de arte Grafice „Presa bună”, Iași, 1933.
- Golimas A., *Un domnitor și o epocă, Miron Moghilă Barnovschi*, în „Magazin Istoric”, mai 1976.
- Gorovei A., Comisia de la Buhalnița (Documente cu privire la istoria țaranului român), în „Viața românească”, an VII, 1912, nr. 1, pp. 17-30, nr. 2.
- N. Iorga, *Istoria bisericei românești și a vieții religioase a românilor*, II, Vălenii de Munte, 1908;
- Iorga Nicolae, *Studii și documente*, VI, București, 1904.
- Iorga Nicolae, *Studii și documente*, VII, București, 1904.
- Istrati Corneliu, *Condica Visteriei Moldovei*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie A.D. Xenopol”, Supliment, I, Ed. Academiei, Iași, 1975.
- Lahovary G.I., Brătianu C.I., Tocilescu G.G., *Marele Dicționar Geografic al României*, Societatea Geografică română, București, 1898, vol. I.
- Mitologie și creștinism la muntele Ceahlău*, coord. D. Dieaconu, Ed. Cetatea Doamnei, Piatra-Neamț, 2010.
- Neculce Ion, *Letopisețul Țării Moldovei*, ed. de I. Iordan, București, 1955.
- Neculce Ion, *Letopisețul Țării Moldovei*, ed. A II-a, ESPLA, București, 1959.
- Stănescu D., *Viața religioasă la Români și influența asupra vieții publice*, București, 1906.

Stoide C., Turcu C., *Documente și regeste din ținutul Neamțului*, în „Anuarul Liceului Petru Rareș”, Piatra-Neamț, 1934-1935.

Șantierul arheologic Bicaz, coord. C. N. Plopșor, M. Petrescu-Dâmbovița, în „Materiale și cercetări de arheologie”, VI, București, 1959, p. 77

Ungureanu Gh., *Mănăstirea Hangu sau Buhalnița*, Inst. de Arte Grafice „Pressa Bună”, Iași, 1931.

Xenopol A.D., *Istoria românilor din Dacia Traiană*, ed. a III-a, vol. V, Ed. Cartea Românească, București, 1896.